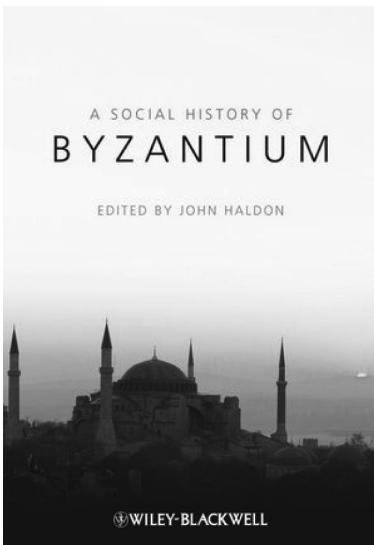

Лариса Орлов, историчар-приправник
Милена Репајић, историчар-приправник
Одељење за историју
Филозофски факултет, Београд

Друштвена историја Византије

Haldon, John (ed), *A Social History of Byzantium*,
Wiley-Blackwell 2009, стр. 338.

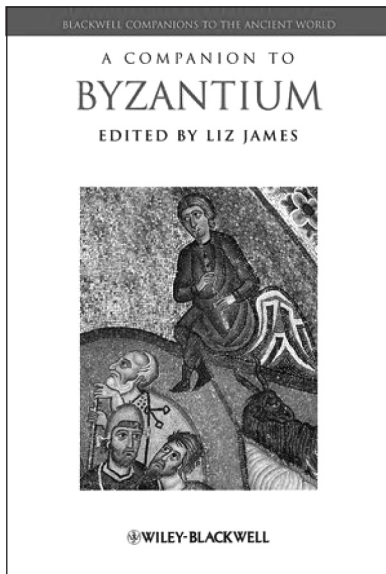
Под појмом Византија подразумева се држава која је трајала више од хиљаду година и која се простирала, у свом највећем обиму, од Шпаније на западу, до Месопотамије на истоку, и од Дунава на северу, до Сахаре на југу. И поред стереотипног мишљења о статичности Византијског царства, његово миленијумско постојање и огромна територија на којој су живели различити народи, као и чињеница да се његова граница готово константно мењала, указују на то да је тешко – ван основних постулата (римског уређења, грчке културе и хришћанства) – наћи истоветности у функционисању, како државе, тако и друштва у позној антици и у позном средњем веку, у Египту и на Балкану. Поред тога, извори који су нам до-

ступни за проучавање византијске, нарочито друштвене историје, спорадични су, неуједначени (док за нека раздобља и неке делове Царства имамо обиље података, други остају потпуно неосветљени изворима) и често посредни. Стога, донедавно, готово да није било покушаја да се направи целовита друштвена историја Византије.

У изради ове књиге је био окупљен тим водећих светских византолога који се баве различитим темама из друштвене историје. У једанаест поглавља, дат је опсежан приказ византијског друштва, иако, како и сам уредник наглашава,

ни у ком случају нису обрађене све теме којима се та грана историје бави, те отуда и неодређени члан у наслову тог дела. Теме које су у тој књизи обрађене су: питања рода, породица, друштвена улога права, структуре поседништва, елите и „радна снага“, те улога цркве и монаштва у византијском друштву, а дат је и осврт на теоријску и методолошку поставку проучавања друштвене историје у византологији. Значај дела је у томе што Византију смешта у шири контекст средњовековне историје, што често изостаје у византологији, и што отвара бројна питања и представља одлучан искорак у проучавању друштвене историје Источног римског царства.

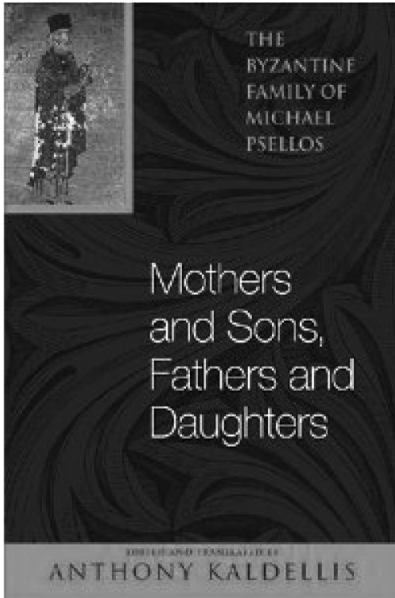
**James, Liz (ed), *A Companion to Byzantium*,
Wiley-Blackwell 2010, стр. 481.**

Ова књига је објављена у оквиру едиције *Blackwell Companions to the Ancient World*, намењене, не само стручној јавности, већ и широј читалачкој публици, што показују и два уводна поглавља у којима је дат кратак преглед византијске историје и историјат њеног проучавања у контексту модерних и савремених (пре свега западноевропских) друштвених и интелектуалних струјања. Међутим, и поред популарног карактера, ово дело остаје релевантно, будући да су аутори који су га писали признати стручњаци у својим областима и да су сва поглавља написана уз опсежно коришћење извора и одговарајуће литературе. Циљеви које су аутори пред себе ставили били су разбијање стереотипа о „декадентној“ Византији, који

и даље доминира у широј јавности (а донекле и међу историчарима) у Западној Европи и Америци, и приближавање ономе што је био „византијски човек“, онолико колико су им извори и досадашња научна сазнања то омогућила. У четири велике целине изложене су основне одлике византијског друштва: шта значи бити „Византинца“ и како је религија у хришћанском царству обликовала живот људи. Проблематизовано је и питање извора који су о Византији и Византинцима до данас сачувани, као и начин њиховог тумачења. Важна одлика ове књиге је мултидисциплинарност – поред историчара су, у изради књиге, значајан допринос дали и археолози, историчари уметности и антрополози, тако да је питање византијског друштва обрађено из више различитих перспектива.

Kaldellis, Anthony, *Mothers and Sons, Fathers and Daughters: The Byzantine Family of Michael Psellos*, University of Notre Dame Press 2006, стр. 224.

Михаило Псел је био једна од најмаркантнијих личности византијске епохе, филозоф, историчар, човек енциклопедијског образовања, а уз то и дворанин и (додуше, не својом вољом) монах – једна од најутицајнијих личности 11. века у Византији. Иза њега је остало око хиљаду сто дела различите садржине, од којих је најпознатије његово историјско дело *Хронографија*, али и дела која се баве филозофијом, теологијом и различитим природним наукама, те бројни говори и писма. Ентони Калделис, професор грчког и латинског језика на Универзитету у Охају, и један од најтемељнијих проучавалаца Псела, уз доприносе још два научника, у овој књизи се бави његовом породицом, приређујући преводе текстова који су се тицали његове породице: посмртни говори посвећени његовој мајци и рано преминулој ћерци, текст о раскиду веридбе усвојене ћерке и писма у којима говори о својој породици, укључујући и писмо малолетном унуку. Иако се сам ретко држао друштвених норми, у овом погледу Псел управо представља норму – норму цариградске породице „горње средње класе“ у 11. веку, како је то дефинисао аутор. Ово дело, стога, даје веома опсежан увид у живот породице и положај жена и деце у оквиру друштва, који није ограничен на двор и цркву.

Иако се сам ретко држао друштвених норми, у овом погледу Псел управо представља норму – норму цариградске породице „горње средње класе“ у 11. веку, како је то дефинисао аутор. Ово дело, стога, даје веома опсежан увид у живот породице и положај жена и деце у оквиру друштва, који није ограничен на двор и цркву.

Dorin, Rowan; Morrisson Cecile (ed), *Laiou, Angeliki: Women, Family and Society in Byzantium*, Ashgate 2011, стр. 366.

У оквиру колекције *Variorum reprints* 2011. године се пред стручном јавношћу нашло постхумно издање одабраних студија истакнуте научнице Ангелики Лаиу (1941–2008). Некадашња челница најугледнијег светског центра за византолошка истраживања Дамбртон Оукс у Вашингтону, била је позната по свом преданом и студиозном раду на пољу друштвене и економске историје Византије.

Интересовање за друштвену историју показала је још давне 1981. године студијом *The role of women in Byzantine society*, изложеном у оквиру 16. ин-

тернационалне конференције византолога. Од тог тренутка отпочела је свој вишедеценијски истраживачки рад на пољу друштвене историје Византије, из чега је произашло више студија.

Angeliki E. Laiou

Women, Family and
Society in Byzantium

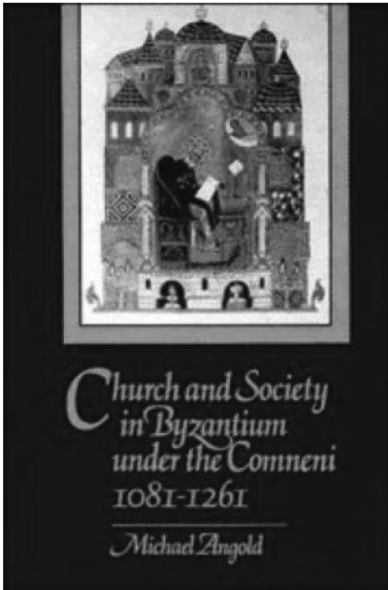
Ова књига садржи осам студија, груписаних у две целине са називом – *Women in Byzantine Law and Practice* и *Law, Politics and Society*. У оквиру прве целине налази се пет расправа: о улози и месту жене у византијском друштву, о статусу брака у оквиру византијског законодавног система, о породичној структури и преносу власништва, али и о економској улози жене у оквиру византијског друштва. У тим расправама А. Лаиу показала је нове и другачије приступе у проучавању доступних извора, истичући антагонизам између легислативног система и друштвене праксе, што је можда и једна од главних одлика друштвеног динамизма византијског царства, али и многих проблема произашлих из недовољно опрезног приступа изворима. Изучавање те проблематике

можда је најбоље приказано у првој расправи под називом *Sex, consent and coercion in Byzantium*, у оквиру које је научница анализирала проблем синхронизма између цивилног, односно канонског права и друштвене праксе. У последње три расправе, које се налазе у оквиру друге целине, А. Лаиу је изучавала различите аспекте византијског права, политике и друштва, користећи студије случаја за разумевање потпуног контекста када је реч о променама у византијском друштву.

Широким приступом различитим врстама извора, преко документарних до наративних, користећи се чак и књижевним делима, А. Лаиу је дала многе одговоре и отворила многа питања о друштвеним, а преваасходно породичним односима у Византији од 9. до 14. века.

Angold, Michael, *Church and Society in Byzantium under the Comneni, 1081–1261*, Cambridge University Press 1995, стр. 604.

Професор емеритус универзитета у Единбургу М. Анголд издао је још давне 1995. године књигу под насловом *Church and Society in Byzantium under the Comneni, 1081–1261*. Без обзира на временску удаљеност и континуирани развој византијских студија у наредне две деценије, непрекидно интересовање за епоху Комнина и даље остаје једна од окосница савремене византологије.

Професор Анголд је својом исцрпном студијом о односу цркве и друштва у комнинској Византији задужио генерације, не само византолога, већ и медијевиста. У овој обимној студији М. Анголд је приказао комплексне државно-црквене и друштвено-црквене односе у комнинској Византији, обрађујући у шест великих целина односе између царева и патријарха, епископа и локалне пастве, манастирских заједница и друштва у целини, затим однос религије и друштва, тј. схватања жене, брака и лаичке побожности, али и деликатно и увек интригантно питање богумила. Последње поглавље посвећено је животу цркве у егзилу 1204–1261. године.

Дело М. Анголда, са својим озбиљним научним приступом једном од најсложенијих феномена у византијској историји, попут цркве у Византији Комнина, али и односу цркве и друштва, остаје незаобилазан приручник за генерације истраживача заинтересованих за проблематику комнинске Византије. Самим тим ова студија представља неизбежно и основно полазиште за даља истраживања када је реч о последњем византијском „златном добу“.